

та Ф.Скиба; натомість О.Довженко взагалі уникнув біблійного діалогу, залишивши від нього лишень сам образ «сторож брата». Серед літературних персонажів з образом «сторож брата» співвіднесені Іван Карамазов у «Братах Карамазових» Ф.Достоевського, Сава Федорчук у «Землі» О.Кобилянської, Павло Хуторний в «Україні в огні» О.Довженка та безіменний солдат-афганець у «Самогубчому дереві» О.Забужко. На противагу біблійному Каїнові деякі з героїв художньої літератури не прийняли на себе страшний гріх братовбивства й не стали «сторожем брата», як то Степан у «Боярині» Лесі Українки й милосердний чекіст у «Прощенні Каїна» Романа Скиби.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Довженко О. Твори: у 5-ти т. – Т. 5 /Олександр Довженко. – К., 1966; **2.** Достоевский Ф.М. Собр. соч.: в 12-ти т. – Т.11 /Федор Достоевский. – М.: Изд-во “Правда”, 1982. – 624 с.; **3.** Забужко О. Друга спроба: Вибране. – 2-е вид., виправл. і доп. /Оксана Забужко. – К.: Факт, 2009. – 432 с.; **4.** Кобилянська О.Ю. Повісті. Оповідання. Новели /Ольга Кобилянська. – К.: Наук. думка, 1988. – 672 с.; **5.** Мазурин Б. Раздумья об истории одной толстовской коммуны / Борис Мазурин //Новый мир. – 1988. – №9; **6.** Скиба Р. П'ятизнак, або Життя і Нежить /Роман Скиба. – Львів: Априорі, К.: Маузер, 2008. – 292 с.; **7.** Солженицын А. Раковый корпус: Роман /Александр Солженицын //Новый мир. – 1990. – №8; **8.** Українка Л. Бояриня /Лєся Українка //Українське слово: Хрестоматія української літератури і літературної критики ХХ ст. – К.: Вид-во «Рось», 1994. – Кн.1. – 690 с.

Усачова К.С. (Київ, Україна)

Життєпис невідомої святої (історія маловідомого оповідання Наталени Королеви)

Розвідка присвячена аналізу джерел сюжету та образів оповідання Наталени Королеви «Префектова служниця». Особла увага приділена характеристиці архіву письменниці у Празі, де знаходиться машинопис аналізованого оповідання.

Ключові слова: життє, чудо, образ, оповідання, архів.

Исследование посвящено анализу источников сюжета и образов рассказа Натлены Королевы «Служанка префекта». Особое внимание уделено характеристике архива писательницы в Праге, где находится машинопись рассматриваемого рассказа.

Ключевые слова: життє, чудо, образ, рассказ, архив.

The article is dedicated to the analysis of sources of the plot and images of Natalena Koroleva's story "Prefect's servant". Particular attention was given to characterization of writer's archive in Prague, where original typing of the story preserved.

Key words: *life, miracle, image, story, archive.*

Наталена Королева належить до когорти українських письменників, яких створення Радянського Союзу змусило жити та творити в еміграції. Тож, коли у 1966 році Наталена Королева померла у містечку Мельник під Прагою в Чехії, її рукописи були передані до Празького літературного архіву Památník Národního písemnictví. Щоправда, весь архів легко вміщується у середнього розміру картонну коробку, а загальна кількість одиниць зберігання – дев'ять: три повісті (2 повні та 1 уривок), шість оповідань. Важко сказати, чи названі рукописи – це всі папери, що залишились після смерті письменниці. Суперечки щодо її архівів мали місце одразу після її смерті. Доля книжок та багатьох особистих документів (зокрема, листування), досі залишається невідомою. Дещо інакшою видається ситуація з літературним спадком.

Більшість своїх творів Наталена Королева писала від руки чи друкувала на машинці, тож оригінальні рукописи неминуче зникали у редакціях. Останні роки життя письменниці активно співпрацювала з різними видавництвами, готуючи до друку свої твори, але здебільшого йдеться про повторні видання написаних до війни текстів, до яких Королева додавала розгорнутий автокоментар. Празький архів виразно ілюструє цей процес. З дев'яти рукописів лише про один можна впевнено сказати, що він ніколи не публікувався – повість «Останній бог». Рукописи повісті «Сон тіні» та уривок повісті «Предок» містять не відомі за попередніми виданнями коментарі авторки. З шести оповідань впевнено назвати раніше не публіковані не можливо, адже письменниці досить широко друкувалася у діаспорній пресі різних країн та напрямків. Чотири оповідання: «Турецька неволя», «Помпейська згадка», «Домик Лермонтова», «Невмируща вдача», – належать до автобіографічного напрямку прози Королеви і були опубліковані щонайпізніше у 60-ті роки ХХ століття. Ще одне – «З казок життя» – оповідає історію Роксолани, проте із загальносвітового, а не суто українського кута зору. Сама письменниці згадує про цей твір у листуванні з Олександром Бабишкіним, плануючи переслати рукопис до Інституту літератури у Києві (де він нині зберігається).

Найзагадковішою є доля шостого рукопису, або, точніше, машинопису, адже це єдиний з творів чеського архіву, текст якого надрукований на машинці, й лише окремі слова та фрази латиною вписані

від руки. Подібно до багатьох творів Наталени Королеви, встановити точну дату написання оповідання «Префектова служниця» неможливо. Зважаючи на деякі пропуски у тексті, можна було б припустити, що оповідання залишилось в архіві не публікованим та не завершеним. Проте Олександра Копач у 1962 році називає оповідання «Префектова служниця» серед «багатьох оповідань і нарисів», що «знаходиться по різних журналах, друковані давно і тепер» [1, 36]. Тож, в архіві зберігається передрук чи, можливо, копія оригіналу твору.

Подібно до інших текстів чеського архіву, оповідання «Префектова служниця» є унікальною можливістю для дослідників творчості Наталени Королеви, а також для лінгвістів, що вивчають українську мову цього періоду, проаналізувати процес створення текстів, добір лексики, навіть шліфування у творі не рідної для письменниці української мови до рівня вишуканої літературної оповіді. Проте головний інтерес для аналізу оповідання «Префектова служниця» полягає у комбінації тем, мотивів та інтертекстів у творі. Метою подальшої розвідки є дослідження можливих першоджерел сюжету та висвітлення елементів, що надаються для подальших студій творчості Наталени Королеви у контексті європейської літератури.

Сюжет оповідання досить характерний для творчості Наталени Королеви – змальовано епізод із життя святої Зіти, а точніше – два чуда, про які згадується у її житті. Типовими для неавтобіографічної творчості письменниці є також принципи відтворення сюжету (насиченість дрібними історичними та побутовими деталями, численні інтертексти Святого Письма та Святого Переказу) та образу святої («очевидна» святість, розуміння «шляху до спасіння» як дієвого служіння людям у відповідності з ученням Ісуса Христа, акцент на досягненні святості молитвою, лагідністю та невтомною працею на благо людей). Звичним для творчості Королеви є також вибір маловідомої католицької святої за героїню оповідання.

Проте, звертає на себе увагу досить оригінальна композиція оповідання – воно виразно поділене на дві частини. Перша – присвячена префекту Фотінеллі, господареві Зіти, та його товаришам у вечір святкування іменин префекта. Це жанрова замальовка, де присутня лише зовнішня оболонка Зіти – вона «добра служниця та знаменита куховарка. Але пів життя її проходить у відмовлянні молитов. Друга ж половина існування – у повній відсутності з цього світу» [2, 3]. Протиставляючи себе їй, друзі піднімають келихи за науку та безмежність людського розуму та пізнання. Друга частина – це життя Зіти зсередини: її радісна любов до світу, вранішня молитва, зцілення хворої дитини вірою, чудо перетворення води у вино для

напування безсилого жебрака. Фінал оповідання поєднує дві лінії – на порозі кухні з двох боків стоять префект і Зіта, робота, з якою забарилася служниця, вся зроблена, але префект бачить янголів, що її зробили, а Зіта – ні, адже «не потребує бачити чуда божого той, кому воно є хлібом щоденним і в сірих буднях життя» [2, 13].

Зіта (Zita, Sitha, Citha) – реальна особа, що народилася 1212 року у селищі Монсаграті у Тоскані, з 12 років та до кінця життя працювала служницею в родині Фатіnellі, заможних мешканців міста Лукка. Кожного ранку вона відвідувала мессу, потім невтомно працювала по господарству до ночі. Хазяї ставилися до неї з нерозумінням, а інші слуги із заздрісною ворожістю, тим не менш, вона завжди залишалася лагідною і допомагала жебракам, навіть якщо це створювало їй проблеми. Її смирення, доброта та щира віра з часом змінили загальне ставлення до неї. Коли Зіта померла 27 квітня 1272 року родина Фатіnellі поховала її з великими почеслями. Вочевидь, майже одразу в місті почалося вшанування Зіти як святої. Попри те, що офіційна канонізація відбулася лише 1696 року, культ Зіти набув великої популярності у Середні віки, а сама вона була настільки відомою постаттю в Італії, що вже за кілька десятиліть після смерті Зіти Данте мимохідь згадує її у «Божественній комедії» – у 21 розділі «Пекла» він називає Лукку містом святої Зіти.

Зважаючи на швидке виникнення культу, перші життєписи Зіти з'явилися рано, найдавніший рукопис зберігався (можливо, був створений) безпосередньо у родині Фатіnellі [5]. Тож не дивно, що пізніші житія Зіти досить подібні за змістом. Цікаво, що ледь не всі чудеса у життях належать до періоду після смерті святої. За її життя змальовується лише кілька чудес – чудо перетворення води у вино, чудо янгола, що повернув втрачений плащ, чудо янголів, що спекли хліб (варіант – приготували сніданок). Подекуди кількість та розмаїття чудес збільшується, проте нерідко це чудеса, перенесені у життя за аналогією з іншою святою. Фактично, «візитівкою» життя святої Зіти стало чудо приготування хліба янголом. Саме його використала Наталена Королева як пуанту свого твору. Ще одне чудо – перетворення води у вино для напування жебрака – змальовується побіжно. Проте, попри порівняно значну біографічно-побутову детальність життя, письменниця витворює навколо святої зовсім іншу художню дійсність, змінюючи навіть місто, де мешкають Зіта (єдина служниця) та її господар префект Генуї Лоренцо де Валь ді Роза Фатіnellі.

Добра католичка, знавець і збирач давніх легенд, археолог за фахом, Наталена Королева могла створити оригінальний художній образ, за духовною суттю подібний до відомого з життя. Проте окремі риси змін

образу та історії Зіти порівняно з життєм можна простежити у поетичній творчості Італії часів канонізації святої. Одна з таких балад, створена 1616 року Бартоломео Касенті (Guaspari di Bartolomeo Casenti), залишилась в історії літератури завдяки дослідницькій та перекладацькій роботі Франческо Александр, яка за допомогою відомого англійського критика та мистецтвознавця Джона Рескіна (він здійснив редакцію, написав передмову та коментарі) опублікувала 1885 року збірку «Тосканські пісні на узбіччі» (Roadside Songs of Tuscany), де оригінал балади розміщено поряд із перекладом.

«Балада Святої Зіти» (The ballad of Santa Zita), написана, згідно з Рескіном [4, 98], надзвичайно простою, побутовою мовою, сюжетно є римованим життєм. Балада починається зі звернення до Господа про допомогу у роботі, закінчується зверненням до читача та молитвою. Життя Зіти переказується загалом подібно до життя, проте поетична образ дозволяє авторові акцентувати увагу на почуттях та думках героїні, ставленні до світу та людей. Цікаво, що майже не згадуються труднощі з господарями чи з іншими слугами. Насправді, крім господаря Зіти, який присутній під час одного з чудес, інші дійові особи у творі – безіменні жебрак та пілігрим, об'єкти піклування та милосердя. Літературна майстерність автора балади дозволяє також уникнути надмірної сентиментальності, натомість поетизуються доброта та щирість віри Зіти попри різні побутові ситуації.

Внутрішній світ героїні балади, ставлення до навколишньої дійсності, неуха до чудес із нею, помітно перегукуються з образом Зіти, створеним Наталеною Королевою. Важко напевно сказати, чи письменниця використала безпосередньо названу баладу, чи чула подібні легенди або фольклор під час своїх численних подорожей. Переконаливо можна сказати тільки, що життє не було єдиним джерелом авторки. Насправді, з усіх елементів життє в оповіданні використані лише два чуда, обидва під кінець твору як змістовий акцент. Ця схема помітно нагадує євангельські оповідання Королеви, де весь сюжет є рамкою (найчастіше – передісторією) до різних євангельських рядків чи ситуацій. Проте подібна композиція менш типова для творів письменниці, базованих на агіографічному матеріалі, так само як не характерним для її творів є підкреслене сюжетне та тематичне протиставлення, тим більше – протиставлення скептичного пізнання та беззаперечної віри.

Цікаво, що Зіта не єдиний образ святості в оповіданні. Королева свідомо вводить в сюжет образ келиху Святого Грааля, розкриваючи його симетрично образу святої: у першій частині через зовнішній описи та

скептичні сумніви, в другій – як джерело небесного вогню, що за посередництвом Зіти зіцілює хвору дитину. Грааль – важливий та знаковий для письменниці образ, уособлення Істини вчення Ісуса Христа, але й акумуляція її любові до легенд, адже за особистим зізнанням вона «в молодості «ганялася» за легендами про святий Грааль та «Гору Спасіння» [3, 499]. Також в оповідання внесено ще один відсутній у житті, але надзвичайно важливий для авторки образ – «Тебаїда духа», усамітнення та очищення душі, відмова від життєвих дрібниць. Втіленням «Тебаїди духу» в оповіданні є свята Розалія, другий після Грааля функціонально складний образ у тексті. Міркування префекта Фотінеллі про святую пустельницю не тільки дозволяють провести символічну паралель між визнаною святою та святою майбутньою, але й провокують ностальгію за дивовижним світом казок дитинства що переходять у мрію про зречення від земного та піднесення на пустельні висоти де вічний спокій та щастя. Туга за казками дитинства та мрія про «Тебаїду духа» – наскрізні образи всього творчого та особистого спадку Наталени Королеви, проте чи не вперше вони поєднані в один суцільний, помітно автобіографічний, текст.

Загалом, оповідання «Префектова служниця» перенасичене інтертекстами як зовнішніми – побутово-історичними та релігійно-християнськими, так і внутрішніми – наскрізними образами творчості письменниці. Проте змістова насиченість не перешкоджає ідейній та сюжетній стрункості оповідання. Зміна побутово-історичних та деяких сюжетних елементів життя святої Зіти дозволяє письменниці створити художній світ, насичений важливими для неї паралелями та образами, проте цей світ не суперечить ані образу святої, ані суті епізодів її життя. Більше того, він одночасно поетизує та пояснює умови, за яких можливі чуда у житті, а також історизує сюжет, сповнюючи його побутовими та психологічними деталями, – подібне змалювання християнських образів надзвичайно співзвучне європейській літературі початку ХХ століття («католицьке відродження», «францисканізм»).

Акцент на європейському спрямуванні творів Наталени Королеви завжди був широковживаним у розвідках про її творчість, як за життя письменниці, так і нині. Аналіз творів авторки, на сюжетному, ідейному чи стилістичному рівні, майже завжди вимагає вивчення іноземних першоджерел. Нерідко це становить значну проблему, адже письменниця звертається до маловідомих в Україні, а інколи – й у світі, образів і тем. Автокоментарі лише незначним чином полегшують ситуацію, адже ані особиста бібліотека письменниці, ані її нотатки чи особисте листування (за незначним винятком) не віднайдені допоки у жодному з архівів. Спадок

Наталени Королеви розпорошений не тільки у численних архівах, але й у різних виданнях. На сьогодні неможливо назвати навіть точну кількість опублікованих творів письменниці. Частина творів відома лише за назвами, частина віднаходиться у найбільш несподіваних західноукраїнських чи діаспорних виданнях. Гостро стоїть проблема жанрового визначення та датування. Творчість Наталени Королеви вимагає пильної уваги та копіткої роботи дослідників, проте найголовніше – вона потребує читача.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Копач О.* Наталена Королева / Олександра Копач. – Вінніпер, 1962. – 36 с.; 2. *Королева Н.* Префектова служниця / Korolivova Natalena. Prefektova služnycja. Povídka. strojop. — Praha: Památník Národního písemnictví. – 73/66. – № 9. – 13 ll; 3. *Королева Н.* Quid est veritas? / Наталена Королева. – Без коріння. Во дні они. Quid est veritas?: Повість, роман, новели, оповідання, спогади. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2007. – 672 с.; 4. *Ruskin J.* Roadside songs of Tuscany / The complete works of John Ruskin. Volume 32. – London, 1907. – <http://www.ebooksread.com/authors-eng/john-ruskin/the-works-of-john-ruskin-volume-32-ala/1-the-works-of-john-ruskin-volume-32-ala.shtml>; 5. *St. Zita* / Catholic Encyclopedia. – <http://www.newadvent.org/cathen/15762a.htm>.

Чужа Т.В. (Київ, Україна)

Історизм драматургії Тадеуша Слободзянка: критика утопізму й богоборство

У статті розглядається художня специфіка творчості польського драматурга Тадеуша Слободзянка, зокрема, опрацювання проблематики утопій, ідеологій і вірувань на основі фольклорних, літературних та документальних сюжетів із застосуванням стилістики гротеску, абсурду, пародіювання.

Ключові слова: сучасна польська драма, утопія, пародіювання, гротеск, абсурд, стилізація.

В статье рассматривается художественная специфика творчества польского драматурга Тадеуша Слободзянка, в частности, разработка проблематики утопий, идеологий и верований на основе фольклорных, литературных и документальных сюжетов с использованием стилистики гротеска, абсурда, пародирования.

Ключевые слова: современная польская драматургия, утопия, пародирование, стиллизация, абсурд, гротеск.

The article discusses the artistic specifics of dramas by polish playwright Tadeusz Slobodzianek, in particular, the development of utopias, ideologies and beliefs problems